

Zonnige toekomst voor Zonnestraal

Landgoed Zonnestraal kreeg in 2018 een nieuwe eigenaar, Óbidos – die de verschillende monumentale gebouwen op het complex samen met interieurontwerper Diana van den Boomen met veel verve restaureert en zo weer toekomstbestendig maakt.

Sanatorium Zonnestraal werd geopend in 1928 naar ontwerp van Jan Duiker in samenwerking met Bernard Bijvoet en Jan Gerko Wiebenga. Zonnestraal was een initiatief van Jan van Zutphen, mede-oprichter van de ANDB (Algemene Nederlandse Diamantbewerkersbond). Diamantslijpers kregen door het inademen van slijpstof vaak tuberculose, in Zonnestraal konden ze worden verpleegd en herstellen. Van

Zutphen benaderde Duiker voor het ontwerp van het sanatorium, en wilde iets ‘in de stijl van’ de sanatoria in het Zwitserse Davos.

Zonnestraal is één van de belangrijkste voorbeelden van het Nieuwe Bouwen in Nederland. De gebouwen van het complex zijn opgetrokken uit minimalistisch toegepast witgepleisterd beton, glas en staal. In een tijd waarin voornamelijk nog met

baksteen werd gewerkt, was deze manier van bouwen zeer vernieuwend. Behalve het hoofdgebouw voor onder meer onderzoek werd in 1928 ook een verpleegvleugel opgeleverd, het Henri ter Meulen Paviljoen. In 1931 kwam daar een tweede verpleegvleugel bij, het H.C. Dresselhuys Paviljoen. Daarnaast werden op het circa 120 ha grote landgoed nog verschillende andere paviljoenen gebouwd, waaronder een dienstboden/verpleegstersgebouw (de Koepel, ook uit 1931) en een aantal werkplaatsen (1927-1934).

Verval

Tuberculose werd na de Tweede Wereldoorlog zo goed als uitgeroeid en in 1957 werd Zonnestraal een ziekenhuis, het latere Tergooi. In de decennia erna kwamen er verschillende andere gebouwen op het landgoed bij, tot het ziekenhuis in 1993 vertrok en Zonnestraal grotendeels leeg kwam te staan. In de loop der tijd trad ook het verval in: Duiker ging er in de jaren 20 al van uit dat tbc binnen enkele decennia zou zijn verdwenen en de gebouwen waren oorspronkelijk als tijdelijk bedoeld – en daarom weinig robuust.

TEKST Rutger van Oldenbeek
FOTOGRAFIE Jet Helsloot

Opdrachtgever **Óbidos Vastgoed**
Architect **Kodde Architecten**
Interieurontwerp **Studio Diana van den Boomen**
Interieurbouw **Jannes Timmerbedrijf**
Losse meubelen **Galvanitas via Satelliet, Wiesner Hager, Arper, Hay via Flinders**
Terrasmeubelen **Emu via Satelliet**
Vloeren **Forbo Flooring / Corestone**
Verlichting **Fabbian, Gyon via Rublek**
Gordijnen **Artimo via Jan Kooijman Stoffering**
Tegels **Winckelmans**

FOTO LINKS
Het hoofdgebouw van Zonnestraal.

FOTO BOVEN
De werkplaatsen.

FOTO ONDER
Roland Velthuyse en Diana van den Boomen.

In 2003 werd het hoofdgebouw van Zonnestraal – inmiddels rijksmonument – na jarenlange studie gerestaureerd door architecten Hubert-Jan Henket en Wessel de Jonge, die het gebouw zoveel mogelijk in de oorspronkelijke staat terugbrachten. Het Dresselhuys Paviljoen was destijds niet veel meer dan een ruïne en werd alleen ingepakt om verder verval te voorkomen. De toenmalige eigenaar, Stichting Loosdrechtse Bos, wilde op Zonnestraal een centrum voor preventieve en curatieve gezondheidszorg vestigen. In 2007 werd Zonnestraal aangekocht door woningcorporatie De Alliantie, dat er woningen bouwde om van de opbrengsten verdere renovatie van het complex te financieren. Zo werd in 2008 het casco van het Dresselhuys Paviljoen gerenoveerd, waarin een oogziekenhuis zou worden gevestigd. Maar de wet veranderde en woningcorporaties moesten zich meer op hun kerntaken gaan richten: het bouwen van sociale woningen. De Alliantie zette een streep door de restauratieplannen en in 2018 werd het landgoed verkocht aan vastgoedbeheerder en –(her)ontwikkelaar Óbidos, gespecialiseerd in het revitaliseren van monumentaal erfgoed.

Samenwerking

Óbidos restaureerde al verschillende gebouwen op landgoed Zonnestraal, waaronder de werkplaatsen en een voormalige keuken, en – het meest recent – het H.C Dresselhuys Paviljoen. Voor de restauratie werkt Óbidos samen met Kodde Architecten, een bureau met ruime ervaring op het gebied van historische monumenten. Voor het interieur is Studio Diana van den Boomen gevraagd, een multidisciplinair interieurontwerpbureau dat veel samenwerkt met Kodde.

Hoewel het casco en de gevel van het Dresselhuys Paviljoen waren gerestaureerd, stond het gebouw daarna jaren leeg en bevond het zich in een erbarmelijke staat: “Het was aan grondige renovatie toe”, vertelt Roland Velthuyse, samen met Reyer van der Heyde eigenaar van Óbidos. “Het was echt een probleemgebouw, ook voor de gemeente Hilversum.”

FOTO BOVEN
Tussen de werkplaatsen werden nieuwe glazen verbindingsgangen gemaakt.

FOTO MIDDEN
De Koepel, het voormalige dienstboden/verpleegstersgebouw.

FOTO ONDER
Zitje in het hart van de Koepel.

Tegelijkertijd was het ook het meest oorspronkelijke gebouw: veel materialen en detailleringen uit de tijd van Duiker waren bewaard gebleven.

Voor de restauratie van start ging, hielden De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Gemeente Hilversum scherp toezicht en over veel zaken moest tot in detail worden overlegd. Veel van het interieur is in ere hersteld, andere onderdelen zijn gemoderniseerd in een bijpassende stijl – om zo het gebouw weer van deze tijd te maken en de functionaliteit te vergroten. “We wilden er geen museum van maken dat niet is te exploiteren”, stelt Velthuyse. “Maar als je je restauratieplannen goed uitlegt en laat zien dat je het serieus neemt, krijg je een hoop voor elkaar.”

Diana van den Boomen ontwierp het interieur in nauw overleg met Velthuyse. “We zijn zo veel mogelijk teruggegaan naar wat Duiker oorspronkelijk bedoelde”, vertelt Van den Boomen, “waarbij we konden voortborduren op het werk van Hubert-

Jan Henket en Wessel de Jonge; die hadden daar al een hoop onderzoek naar gedaan.”

Bies

Het centrale deel van het Dresselhuys Paviljoen was oorspronkelijk een conversatiezaal, met aan weerszijden vleugels met patiëntenkamers. In de conversatiezaal is nu Brasserie Zonnestraal gevestigd, dat voor de restauratie in het Henri ter Meulen Paviljoen zat.

In de brasserie zijn de oorspronkelijke Duiker kleuren zo goed mogelijk hergebruikt. Op de vloer ligt bijvoorbeeld het Marmoleum in Duiker grijs, een eis van monumentenzorg. Rond het Marmoleum is een bies aangebracht van een op beton lijkende smeervloer. Van den Boomen: “Dat was de beste oplossing om de juiste ronding te verkrijgen. Ook in andere gebouwen ligt de bies tussen het beton van de wanden en het linoleum. Dat was oorspronkelijk ook zo, en het was veel werk om het terug te krijgen.” De kleuren zijn overal zo veel mogelijk als de originele, “Maar het geel wilde ik bijvoorbeeld niet

FOTO BOVEN
Het meubilair in Brasserie Zonnestraal is geïnspireerd op de stijl van de jaren twintig.

FOTO MIDDEN
Interieur van Brasserie Zonnestraal, met rechts de nieuwe keuken en links de boekenkasten waarvan de bar is gemaakt.

FOTO ONDER
Gang langs de werk-kamers in het Dresselhuys Paviljoen.

terug”, stelt Velthuyse, “dat gaf te veel een ziekenhuissfeer.” Hoewel de ruimte was bedoeld voor conversaties, was de akoestiek er slecht. Omdat er geen verlaagde plafonds mochten komen, is na onderzoek gekozen voor hangende akoestische plafondelementen van grijs vilt, met ertussen rails voor de verlichting. Eronder zijn ventilatie, koeling en verwarming weggewerkt. Ook is overal in het gebouw vloerverwarming aangebracht, “met de uitvoering daarvan zijn we zo’n twee jaar bezig geweest”, aldus Van den Boomen.

Boekenkasten

De conversatieruimte werd onderverdeeld door twee vaste boekenkasten in beton, die bewaard zijn gebleven. Van den Boomen gebruikte ze om er de bar van de brasserie van te maken. Aan een zijde werd een blad van composiet gemaakt waaronder koelkasten kunnen worden geplaatst, aan de voorzijde werd een houten deel aangebracht. Alle nieuwe elementen zijn sober en terughoudend, en kunnen eenvoudig worden verwijderd om van de bar weer de oorspronkelijke boekenkasten te maken. “We wilden de bar zo weinig mogelijk laten opvallen”, stelt Van den Boomen, “alles wat in de ruimte staat is ondergeschikt aan het gebouw.”

Het meubilair in de brasserie is geïnspireerd op de stijl van de jaren twintig, maar de stoelen zijn stapelbaar – iets wat destijds meestal niet het geval was. Velthuyse: “We wilden deze ruimte ook geschikt maken voor grootgebruik, alles kan binnen één uur worden leeggehaald.” Daartoe staan ook de tafels en plantenbakken op wieltjes. Naast de brasserie is de keuken gemaakt; beide ruimtes worden gescheiden door een glazen wand met zwart metalen kozijnen, waarvan de onderzijde open kan worden geklapt; vanwege het transparante karakter werd deze nieuwe toevoeging door de gemeente goedgekeurd. Ook het sanitair bij de brasserie werd vernieuwd, in een stijl die bij het oorspronkelijke interieur past.

Beddenliften

Het Dresselhuys Paviljoen heeft twee vleugels van twee verdiepingen, waarin de patiëntenkamers waren. De kamers hadden elk een balkon, en er waren beddenliften waarmee de patiënten konden worden verplaatst. De liften worden nu onder meer gebruikt voor installaties. Dankzij warmtepompen is het gebouw is geheel gasloos. Hier en daar hangen nog wel de originele zwarte radiatoren met dikke buizen, maar die hebben geen functie meer. Het oorspronkelijke getrokken draadglas in

de trappenhuisen wordt niet meer gemaakt, en is al eerder vervangen door nieuw, daarop lijkend glas. Op sommige plekken zijn na het installeren van de vloerverwarming de oorspronkelijke jaren twintig-tegels teruggelegd, op andere zijn nieuwe in dezelfde stijl gebruikt.

De kamers kunnen worden gehuurd, waarbij de huurders volgens een gemeentelijk convenant aanvankelijk uit de medisch/maatschappelijke hoek moesten komen. "Dat wilden we graag wat verbreden en de gemeente ging daar in mee", zegt

FOTO BOVEN

Omdat de patiëntenkamers erg klein waren, zijn van drie kamers één grote gemaakt, verbonden door middel van een brede en een smalle doorgang.

FOTO ONDER

Een van de vleugels van het Dresselhuys Paviljoen.

FOTO LINKSBOVEN
In sommige gangen liggen nog de oorspronkelijke tegels, op andere zijn nieuwe in dezelfde stijl gebruikt. Rechts de zwarte radiatoren met dikke buizen.

FOTO RECHTSBOVEN
Een van de vergaderkamers in het Dresselhuys Paviljoen, die door alle gebruikers kunnen worden gehoord.

FOTO ONDER
Diana van den Boomen ontwierp nieuwe gordijnen die zijn gebaseerd op de oorspronkelijke uit 1931. De gordijnen dienen net als toen onder de bovenlichten te hangen en ook hetzelfde ophangstelsel is gebruikt.

Velthuysse, “hoewel nu nog steeds veel huurders zorg-gerelateerd zijn.” Omdat ze erg klein waren is van drie kamers één grote gemaakt, iets dat volgens Velthuysse ook moest worden bevochten bij de gemeente. De kamers zijn verbonden door middel van een brede en een smalle doorgang, waarin sommige bedrijven overigens weer deuren hebben gemaakt. De huurders mogen de ruimtes zelf inrichten, maar er zijn wel bepaalde richtlijnen: zo mogen er geen kasten vlak bij de ramen staan die het beeld van buitenaf zouden kunnen verstoren. De gordijnen moeten op een bepaalde hoogte hangen – net als in 1931 – onder de bovenlichten. Van den Boomen ontwierp nieuwe gordijnen die zijn gebaseerd op de oorspronkelijke, zelfs de stof waarvan ze zijn gemaakt. Ook zijn de naden op dezelfde plek gemaakt en is hetzelfde ophangstelsel gebruikt. Ontbrekend hang- en sluitwerk is opnieuw op maat gemaakt en in het buitenland vervaardigd.

In de werkruimtes hangen dezelfde plafondeilanden als in de brasserie, op de gangen erlangs zijn wel ietwat verlaagde plafonds, waaronder alle leidingen precies konden worden weggewerkt. Van den Boomen: “De hanglampen op de gangen zijn nieuw en van led voorzien, maar wel in de stijl van de oorspronkelijke verlichting.” Op de hoeken zijn vergaderkamers die door alle gebruikers kunnen worden gehoord. Van den Boomen richtte ook deze in in een eigentijdse, terughoudende stijl, die past bij het monument.

Werelderfgoed

De restauratie van Zonnestraal zal nog wel een aantal jaren in beslag nemen. “We zijn nu op de helft”, zegt Velthuysse. “Ook gebouwen uit de tijd van het ziekenhuis worden aangepakt, binnenkort wordt bijvoorbeeld gestart met de renovatie van een gymzaal.” Het Ter Meulen Paviljoen wordt eveneens binnenkort deels opnieuw gerestaureerd, waarbij diverse

vertrekken in de oorspronkelijke staat worden hersteld – en Zonnestraal toch een beetje museum wordt. Maar er is nog meer werk voor Óbidos: op het grote landgoed zijn behalve monumentale gebouwen ook nog onder meer een camping, tuinderijen en een kinderboerderij, en zelfs een wijngaard, en ook die moeten worden gerevitaliseerd. Misschien lukt het Óbidos ten slotte toch om – na een eerdere poging – samen met de Gemeente Hilversum Zonnestraal als UNESCO Werelderfgoed erkend te krijgen, net als het andere icoon van het Nieuwe Bouwen in Nederland, de Van Nellefabriek.

www.dianavandenboomen.nl

www.obidos.nl

www.zonnestraal.nl

www.koddearchitecten.nl

